

Çobani, *Princi i Përfolur Lekë Dukaqini*, Tirane 2003). Sırrı Paşa'nın tefsir çalışmalarıyla ilgili yüksek lisans tezleri hazırlanmıştır: Abdülhalim Koçkuzu, *Giritli Sırrı Paşa ve Tefsirdeki Metodu* (1992, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Ekrem Gülşen, *Giritli Sırrı Paşa ve Tefsir İlmindeki Yeri* (1992, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); İsmail Borlak, *Giritli Sırrı Paşa ve Tefsir İlmindeki Yeri* (1994, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; ayrıca bk. Abay, sy. 6 [1999], s. 293).

BİBLİYOGRAFYA :

Sırrı Paşa, *Mektûbât*, İstanbul 1315-16, II-III, tür.yer.; a.mlf., *Tabakât ve Âdâb-ı Mufesssirin*, İstanbul 1312, Mehmed Ali Aynî'nin biyografi yazısı, s. 26-30; *Sicill-i Osmânî*, III, 15-16; *Osmanlı Müellifleri*, II, 246-248; Ali Kemal Aksüt, *Profesör Mehmed Ali Aynî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1944, s. 55-67; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 356; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, I, 1194; a.mlf., *Son Hattatlar*, s. 755-756; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri* (haz. İbrahim Baştuğ), Ankara 2002, IV, 2189-2195; Leylâ Saz, *Harem'in İçyüzü* (haz. Sadi Borak), İstanbul 1974, tür.yer.; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989, s. 103-104; Nezih Neyzi, *Kızıltoprak Hatıraları*, İstanbul 1993, s. 49-56, 70-72, 97; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 689-692; Nesimi Yazıcı, "Sırrı Paşa ve Vilâyet Gazeteleri", *AÜİFD*, XXXVI (1997), s. 223-231; Selim Özarslan, "Sırrı Girîdî ve Nakdül-kelâm'ı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Elazığ 1998, s. 237-264; Muhammed Abay, "Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsir ile İlgili Eserler Bibliyografyası", *Dûvân: İlmî Araştırmalar*, sy. 6, İstanbul 1999, s. 293; Cemâl Kurnaz, "Giritli Sırrı Paşa, Hayatı, Eserleri, Şiirleri", *İlmî Araştırmalar*, sy. 9, İstanbul 2000, s. 123-160; Mustafa Özel, "Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Portreler II", *DÜİFD*, XVI (2002), s. 122-123; K. Süssheim, "Arnavutluk", *İA*, I, 577-578; İsmet Parmaksızoğlu, "Sırrı Paşa", *TA*, XXVIII, 534; Mustafa S. Kaçalin, "Galat", *DİA*, XIII, 302; İlyas Çelebi, "Kemalpaşazâde", a.e., XXV, 246; Nuri Özcan, "Leylâ Hanım", a.e., XXVII, 158.

CEMAL KURNAZ

SİRRİ

(ö. 1111/1699)

Divan şairi, Girit defterdarı.

Asıl adı İbrâhim Sırrı olup "Sırrî" mahlasını almıştır. Kaynaklarda Üsküdarlı olduğu belirtilir. *Hediyetü'l-ârifin*'de (I, 37) yer alan Sırrî-i Rûmî b. Abdullah kaydından babasının adı öğrenilmektedir. Maliye kâtiplerinden olduğu ve bir müddet bu kalemden çıkan yazıların tarihlerinin atılması göreviyle (tarihçilik) uğraştığı bilinmektedir. Kasidelerinde sosyal hayatı hicvetti, bu arada gördüğü haksızlıkları dile getirdi; cahillerin yüksek mevkilerde tutulduğunu, kendisine itibar edilmediğini söy-

leyerek her övdüğü devlet büyüğünden destek umdu. Buna rağmen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Fâzıl Ahmed Paşa, Amcazâde Hüseyin Paşa gibi vezîriâzamlara sunduğu kasideler onu müreffeh bir hayata kavuşturmaya yetmedi. Yetmiş yaşında kaleme aldığı bir şiirinde akar ve zeâmet istemekte, bir başka kasidesinde kendisine yıllık geliri olan bir mansıb verildiğini, ancak bunun bütün malını mülkünü harcamasına sebep olan bir belâ olduğunu söyleyerek kanun ve şeriata göre harcadıklarının geri verilmesini ve bu haksızlığın düzeltilmesini istemektedir. Reîsülküttâb Râmî Mehmed Paşa ile Amcazâde Hüseyin Paşa'ya sunduğu kasidelerinde evini rehin verdiğini, borçluların kâpısında beklediğini söylemektedir. Şiirlerinden anlaşıldığına göre yapılan yardımlar geçici oldu ve sıkıntılı hayatından kurtulamadı. Bu durum ayrıca hiciv yazmasına sebep olmuş görünmektedir.

Girit'in 1111 (1699) yılında alınması üzerine buraya defterdar tayin edilen Sırrî aynı yıl vefat etti. Kaynakların çoğu onun Girit defterdarı iken görevi başında, Şeyhî ise Üsküdar'da öldüğünü söylemektedir (bk. bibl.). Mezarıyla ilgili araştırmalar sonuçsuz kalmıştır. Sırrî'den söz eden bütün kaynaklar onun şairliğini övmüştür. Ali Canip Yöntem, tamamen unutulmuş olan Üsküdarlı Sırrî'nin bir zamanların en meşhur şairlerinden biri olduğunu, hakkında söylenmiş övgü dolu sözlerin hiç de abartılı sayılmadığını ifade etmektedir. Neşeli, nüktedan ve şakacı kişiliği sebebiyle Nasreddin Hoca ile arasında benzerlikler kurulan şair hakkında Sâlim tezkiresinde iki şakasını aktarmış ve bu yönüyle tanıyıp sevildiğini belirtmiştir.

Nefî, Rüşdî, Mezâki Süleyman Efendi, Vecdî, Şehrî gibi şairleri beğenen ve onlardan etkilenen Sırrî Efendi Rüşdî, Mezâki, Sükkerî, Râmî Mehmed Paşa, Nâbî gibi çağdaş şairlerle birbirlerine nazireler yazmışlardır. Kasidelerinde girift anlamlar, kuru ve soyut abartılar yoktur. Konuşma tarzına yaklaşan bir nazım diline sahiptir. Pek çok gazelinde sebki-i Hindî'nin tesiri açıkça görülmektedir. Çoğu şiirinde fazla sözden kaçınıp kısa ve mânalı söyleyişi tercih etmiş, kafiye düzeninde yenilikler ortaya koymuştur. Sırrî'nin şiirleri ölümünden sonra da sevilerek okunmuş, bunların bir kısmı bestelenmiştir. Divanında yer almadığı için aynı mahlası taşıyan başka şairlerin güfteleriyle karıştığı düşünülen Sırrî'nin bestelenmiş şiirlerinden bazıları şunlardır: Yahyâ Nazım'ın muhayyer makamında bestelediği, "Gönül düşüp ham-ı gûs-ü-

yâra kalmıştır"; hisar makamında, "Aldı dil endîşe-i zülfün kemâhî boynuna"; Hâfız Post'un rehâvî makamında bestelediği, "Dile mâye-i safâdır hat-i rûy-i yâr derler" ve hüseyinî makamında, "Leb-i peymâne-i gam neş'emiz bi-şu'leden terdir."

Eserleri. 1. *Divan*. Üzerinde yapılan doktora çalışmasına göre (bk. bibl.) divanda on yedi kaside, iki tahmîs, 123'ü Türkçe, beşi Farsça olmak üzere 128 gazel, beş tarih kıtası, sekiz rubâî, bir mesnevi mevcuttur. Belli başlı yazmaları İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'yle (TY, nr. 32/2, 358, 819, 2842, 2844/1, 5540), Süleymaniye (Hamidiye, nr. 1121) ve Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine, nr. 967/2; Revan Köşkü, nr. 782/2) kütüphanelerinde bulunmaktadır. 2. *Şerhu Medhi'n-nebî*. Millî Kütüphane'de Üsküdarlı Sırrî adına "müellif müsveddesi" olarak kayıtlı (nr. Yz. A 3446) ilk üç sayfaya yakını mensur 639 beyitlik bir eserdir. 260 beyti mesnevi nazım şekliyle, diğerleri (379 beyit) kaside ve gazel şeklinde yazılmıştır. Eserde yer alan kelimelerin bir kısmı arkaik olup çoğu ise halk arasında kullanıldığı gibi kaydedilmiştir. Sayfa kenarlarındaki "minhü" ibaresiyle yapılan açıklamalar müellifin tasavvufta yeni kapılar açan düşüncelerini ortaya koymaktadır. Eserin büyük bir kısmı nasihat ve tembihlere ayrılmıştır. 3. *Târih-i Sultân Mustafâ-yı Sâ-nî*. II. Mustafa'ya sunulan eser onun Cemâziyelâhir 1106'daki (Şubat 1695) cülûsundan başlamakta, Rebîülevvel 1111'de (Eylül 1699) Edirne'den çıkışıyla sona ermektedir. III. Mustafa zamanında yaşayan ve mahkeme kâtipliği görevinde bulunan Tekirdağlı Sırrî'nin (ö. 1142/1729) *Târih der-Beyân-ı İcmâl-i Ahvâl-i Nâdir Şâh* adlı eseriyle Üsküdarlı Sırrî'nin bu eseri birbirine karıştırılmıştır. Franz Babinger'e göre Nâdir Şah'la yapılan savaşlara katılan Sırrî burada yaşadıklarını ve gördüklerini anlatmıştır. Aynı yerde kaydedilmiş olan İbrâhim Sırrî'nin adı geçen eseri de Tekirdağlı Sırrî'ye atfedilmiştir. Eserin şimdilik iki nüshası bilinmektedir (Millet Ktp., Reşid Efendi, nr. 992/11, 1138).

BİBLİYOGRAFYA :

Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni (haz. Halime Özyılmaz, yüksek lisans tezi, 1995), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Üsküdarlı Sırrî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı (Metin-Inceleme) ile Şerhü Medhi'n-Nebî* (haz. Şevkiye Kazan, doktora tezi, 2003), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 285-289; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr* (haz. Abdulkarim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999, s. 143-161; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, II, 323; Sâlim, *Tezkiretü's-Şu'arâ* (haz. Adnan Ince), Ankara 2005, s. 393-396; Müstakimzâde Süley-

man Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Ankara 2000, vr. 253^b; Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri* (haz. Cemâl Kurnaz), İstanbul 1995, s. 323; *Sicill-i Osmânî*, III, 14; *Osmanlı Müellifleri*, II, 230-231; İbnü'l-ermin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1729-1738; *Hedîyyetü'l-ârifin*, I, 37; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 513; TYDK, II, 507-511; Hilmi Yücelen, *Türk Malî Tarihine Toplu Bir Bakış ve Maliyecî Şairler Antolojisi*, İstanbul 1973, s. 191-192; Babin-ger (Üçok), s. 311; *Ali Cânîp Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri* (haz. Ahmet Sevgi – Mustafa Özcan), İstanbul 1996, s. 125-130; *Millî Kütüphane Yazmalar Kataloğu* (haz. Müjgân Cunbur v.dğr.), Ankara 2001, VI, 162; Şevkiye Kazan, “Üsküdarla Anılan Büyük Bir Şâir: Sırrî”, *Üsküdar Sempozyumu I: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler*, İstanbul 2004, II, 329-344.

ŞEVKİYE KAZAN

SİRRÎ-i GİRÎDÎ

(bk. SİRRİ PAŞA).

SİRRÜ'İ-FESÂHA

(سر الفصاحة)

İbn Sinân el-Hafâcî'nin
(ö. 466/1073)
belâgat ve özelliklere
fesahat konusundaki eseri
(bk. HAFÂCÎ, İbn Sinân).

SİVİŞ YILI

Osmanlı maliyesinde
hicrî ve malî yıllar arasında
eşitliğin korunması için
her otuz üç yılda bir düşülen
hicrî senenin adı
(bk. TAKVİM).

SİBÂK

(bk. MÜSABAKA).

SİBEVEYHÎ

(سيويه)

Ebû Bişr (Ebû Osmân, Ebû'l-Hasen,
Ebû'l-Hüseyn) Sibeveyhi Amr b. Osmân
b. Kanber el-Hârisî
(ö. 180/796)

Arap dili gramerine dair
zamanımıza ulaşan
ilk hacimli eserin yazarı
ve Basra nahiv mektebinin
en önemli temsilcisi.

ra'ya göç etti. Eserinde Farsça'yı çok iyi bildiğini gösteren pasajlara bakılarak bu göçün on dört yaşından sonra gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Benî Hâris b. Kâ'b b. Amr veya bunun bir kolu olan Âli Rebîa b. Ziyâd'ın mevlâsı olup lakabı olan Sibeveyhi kelimesinin aslı Farsça “siböyeh” olup “küçük elma” anlamına gelir. Çocukken yanaklarının kırmızı olması veya “sibeveyhi” denilerek okşanması dolayısıyla kendisine bu lakabın verildiği kaydedilir. Basra'da önce Hammâd b. Seleme'nin hadis derslerine katıldı. Bir gün Hammâd'ın huzurunda okuduğu hadisin bir kelimesinde yaptığı i'rab hatasından duyduğu üzüntü sebebiyle nahiv tahsil etmeye karar vererek on beş yıl kadar Halîl b. Ahmed'in derslerine devam etti; nahiv, sarf, fonetik ve lugat konularında büyük mesafeler aldı. *el-Kitâb*'ındaki bilgilerin çoğunu ondan yapılmış alıntılar teşkil eder. Eserde açık veya kapalı şekilde 608 yerde Halîl b. Ahmed'e yönelik referanslar tesbit edilmiştir. *el-Kitâb*'da 217 yerde adı geçen Yûnus b. Habîb kendisinden nahiv okuduğu hocaları arasında ikinci sırada yer alır. Bunlardan başka Ahfeş el-Ekber'den lugat, Ebû Amr b. Alâ ile İsâ b. Ömer es-Sekaffî'den nahiv ve kıraat, Hârûn el-Kârî'den kıraat dersleri aldı. Müerric es-Sedûsî'den şiir ve lugat, Ebû Zeyd el-Ensârî ile Nadr b. Şümeyl'den lugat ilmi alanında faydalandı (Lugavî, s. 108-109; Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*, s. 62). Zekâsî, çalışkanlığı, genç yaşına rağmen geniş bilgisiyyle çevresinin alâka ve takdirini kazanan Sibeveyhi, hocası Halîl b. Ahmed'in vefatından sonra nahivde zamanının en yetkili âlimi kabul edildi. Kendisinden istifade edenlerin başında Ahfeş el-Evsat ile Kutrub gelir. Derslerine sabahın alaca karanlığında gelen Muhammed b. Müstenîr'e “kutrub” (gece böceği, yıldız böceği) lakabını Sibeveyhi verdi. Ahfeş el-Evsat ise Basra ilim çevresinde Sibeveyhi'nin yerini aldı ve *el-Kitâb*'ı ilk defa o okuttu.

Muhtemelen Halîl b. Ahmed'in vefatının ardından Bağdat'a davet edilerek Kûfe nahiv mektebinin lideri ve Hârûnürreşid'in saray hocası olan Ali b. Hamza el-Kisâî ile münazarada bulundu. Vezir Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin huzurunda yapılan münazara başlamadan önce Sibeveyhi, Kisâî'nin öğrencileri Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Muhammed b. Sa'dân, Hişâm b. Muâviye ve Ali b. Mübârek el-Ahmer tarafından yöneltilen soruları cevaplandırdı; asıl münazarada ise Kisâî, Arap atasözünde geçen bir ifadenin i'rabını sordu. “el-Mes'eletü'z-zün-

bûriyye” adı verilen bu meselde Sibeveyhi birçok âyeti şâhid olarak zikretmesine rağmen diileri Basralılar'ca fasih kabul edilmeyen, muhtemelen Emîn ile Me'mûn'un hocası olması sebebiyle Kisâî'nin itibarını koruma gayreti olarak önceden ayarlanmış olan bedevilerin hakemliğiyle münazarada Sibeveyhi mağlûp ilân edildi. Bu haksızlığı vicdanen kabul eden Kisâî bir telâfi mahiyetinde Yahyâ el-Bermekî'den Sibeveyhi'ye 10.000 dirhem verilmesini istedi. İki otoritenin meseledeki ifadeyi farklı yorumlamasını dayandıkları lehçelerin farklılığına bağlayanların yanı sıra Sibeveyhi'nin başarısızlığını dilindeki tutuklukta, ayrıca alışmadığı ve tanımadığı bir muhitte bulunmasında görenler de olmuştur. Derin bir üzüntü içinde Bağdat'tan Basra'ya dönen âlim öğrencisi ve arkadaşı Ahfeş'e olup bitenleri anlattı, kendisiyle vedalaşarak Fars, Ahvaz veya Şiraz'a gitti; ağır üzüntüye bağlı mide hastalığına yakalanarak az sonra vefat etti. Kabrinin Şiraz'da olduğu kaydedilir (Lugavî, s. 65; Sîrâfî, s. 50; Zübeydî, s. 49; vefatında yaşı ve tarihiyle ilgili çeşitli rivayetler vardır). Muhtemelen nahiv alanındaki şöhretleri sebebiyle Sibeveyhi'ye benzetilerek aynı lakabı almış başka âlimler de vardır. Muhammed b. Mûsâ el-Mısrî, Muhammed b. Abdülaziz el-İsfahânî, İbnü'd-Dehân, Sibeveyhi es-Sincârî, Ali b. Abdullah el-Mağribî, Ebû'l-Hasan es-Sâbirî, İbrâhim eş-Şebüsterî, Abdurrahman b. Abdülaziz el-Medâinî bunlardandır.

Eseri. *el-Kitâb*. Arap dilinin nahvi, sarfı ve fonetiği alanında ölümsüz bir eserdir. *el-Kitâb*'ın ana malzemesi Halîl b. Ahmed'in vefatından (ö. 175/791) önce tasnife hazır vaziyette mevcuttu. Onun vefatından hemen sonra Sibeveyhi Halîl'in ilmini ihya etmek amacıyla eseri kaleme almıştır. Eserde Halîl adının geçtiği yerlerde kaydedilen, “Allah rahmet eyesin” sözü de bunu teyit etmektedir. Telifin ana malzemesini Halîl b. Ahmed'in fikirleri oluşturmakla birlikte Yûnus b. Habîb, Ahfeş el-Ekber, Ebû Amr b. Alâ, İsâ b. Ömer es-Sekaffî, İbn Ebû İshak el-Hadramî ve Hârûn el-A'ver el-Kârî gibi dil, gramer ve kıraat âlimlerinin görüşleri de kitabın oluşmasında önemli katkılar sağlamıştır. Aslında *el-Kitâb*, başta müellifin Halîl b. Ahmed'den okuduğu İsâ b. Ömer es-Sekaffî'ye ait *el-Câmi'* ile *el-İkmâl* olmak üzere yaklaşık bir buçuk asırlık nahiv, sarf, kıraat ve fonetik alanlarındaki gelişim ve birikimin özeti- dir. Eserde yer alan bazı ayrıntılar da böyle bir geçmişini düşündürmektedir. Nitekim Kûfe nahiv mektebi lideri Ebû Ca'fer er-

135-140 (752-757) yılları arasında Şiraz yakınlarındaki Beydâ köyünde Fârisî bir anne babadan doğdu. İlk bilgileri bu çevrede aldı. Daha sonra ailesiyle birlikte Bas-